

Eligiusz Dworaczyński

Polsko-algierska misja archeologiczno-konserwatorska

Ochrona Zabytków 41/3 (162), 197-198

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

–1979 ukazało się 20 zeszytów *Katalogu zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce*, pozostawiając omówienie stanu ewidencji mgr Krystynie Rosińskiej.

Dr Janusz Stępkowski z Zespołu Ekspertów Międzyresortowej Komisji ds. Rewaloryzacji Miast i Zespołów Starej architektury omówił stan dokumentacji miast i stan ich waloryzacji.

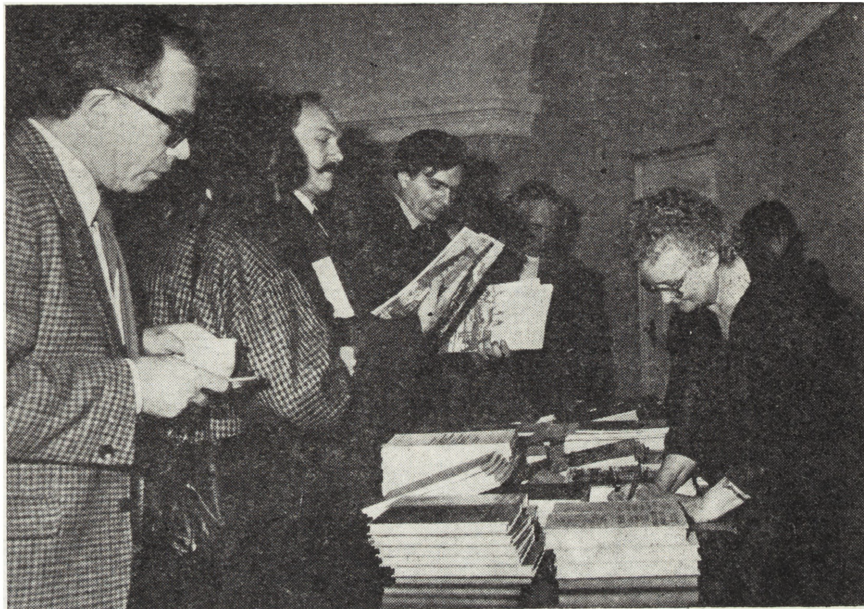
Stan i zaawansowanie prac dokumentacyjnych i ewidencyjnych zabytkowych zespołów zieleni oraz cmentarzy przedstawił w komunikacie mgr Andrzej Michałowski, dyrektor Zarządu Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych w Warszawie.

Stan ewidencji zabytków techniki narysowała w swej wypowiedzi uzupełniającej referat prof. J. Pazdura – mgr Krystyna Rosińska. Sesję podsumował referat mgr Marka Konopki, wicedyrektora Ośrodka, omawiający ewidencję zabytków – metody, zasoby i zakres obecnych prac prowadzonych przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków.

Do zadań Ośrodka należy przede wszystkim: opracowywanie metodologicznych podstaw ewidencji i dokumentacji dóbr kultury oraz nadzór nad stosowaniem opracowanych metod; nadzór i koordynacja działalności wszystkich jednostek organizacyjnych w zakresie materiałów dla centralnej ewidencji zabytków; inicjowanie i prowadzenie prac badawczo-dokumentacyjnych dotyczących konserwatorstwa i muzealnictwa; gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i udostępnianie dokumentacji zabytków oraz udzielanie w tym zakresie informacji zainteresowanym organom, instytucjom i osobom; upowszechnianie i popularyzowanie metod dokumentacji zabytków i muzealnictwa; prowadzenie działalności wydawniczej w zakresie dokumentacji zabytków, ochrony dóbr kultury i muzealnictwa; współpraca z krajowymi i zagranicznymi instytucjami zajmującymi się problematyką dotyczącą ochrony dóbr kultury.

Ewidencją objęto dobra kultury w Polsce, a w szczególności: zabytkowe układy przestrzenne miast i wsi, zabytki architektury i budownictwa, zabytki techniki, parki, cmentarze, stanowiska archeologiczne, ruchome zabytki sztuki. W tym zakresie Ośrodek współpracuje z biurami (ośrodkami) badań i

dokumentacji zabytków, powołanymi przy wojewódzkich konserwatorach zabytków, które wykonują i gromadzą ewidencję na własnych terenach. Ośrodek współpracuje ze wszystkimi instytucjami i organizacjami zajmującymi się ochroną zabytków. Od 1976 r. część zadań Ośrodka prowadzona jest w ramach międzyresortowego programu PAN *Pomniki kultury źródłem świadomości narodu*. Ogółem Ośrodek finansuje blisko 50% prac ewidencyjnych dóbr kultury w Polsce.

3. Stoisko z wydawnictwami ODZ cieszyło się dużym zainteresowaniem

(wszystkie zdjęcia – Z. Dubiel)

Gromadzenie dokumentacji i ewidencji to drugi, ważny cel Ośrodka. Do zbiorów należy zaliczyć: dokumentacje zabytkowych zespołów urbanistycznych miast, karty ewidencyjne architektury i budownictwa,teczki ewidencji Archeologiczne Zdjęcie Polski, karty ewidencyjne ruchomych zabytków sztuki oraz studia urbanistyczne i architektoniczne. Należy zaznaczyć, że ewidencję zabytkowych parków i cmentarzy jak dotąd wykonuje Zarząd Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych

w Warszawie. W wielu zakresach Ośrodek gromadzi jedynie informacje o istnieniu dokumentacji lub działalności związanej z zabytkami, np. zbieranie danych o działalności muzeów, przygotowywanie bibliografii wydawnictw muzealnych itp. Inną formą przetwarzania informacji jest system komputerowy obejmujący na razie zabytki ruchome znajdujące się poza muzeami. Ośrodek gromadzi również archiwalia, książki, zdjęcia, przezrocza, dokumentacje prac badawczych itp. Zbiory są

opracowywane i udostępniane. Ośrodek wydaje serie książkowe, czasopisma, prace monograficzne, foldery i informatory z zakresu ochrony zabytków i muzealnictwa dla potrzeb służby konserwatorskiej i muzealnej. Upowszechnianiem wiedzy zajmuje się Ośrodek poprzez organizowanie szkoleń, sesji naukowych oraz udział w organizowanych przez inne ośrodki w kraju.

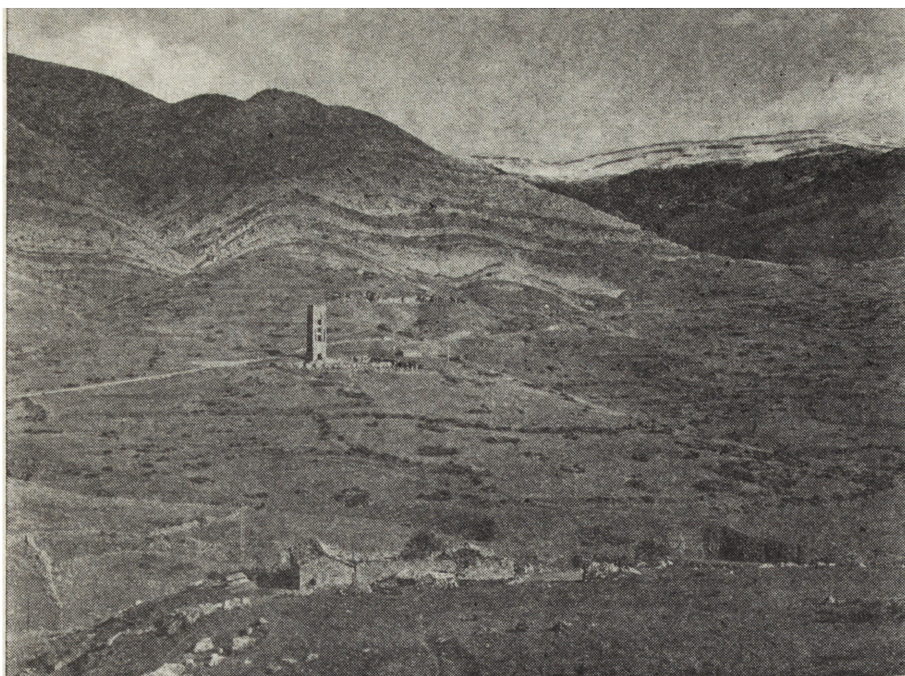
Marian Paździor

POLSKO-ALGIERSKA MISJA ARCHEOLOGICZNO-KONSERWATORSKA

Algieria należy do tych krajów, w których po uzyskaniu niepodległości sprawnie poszukiwania korzeni państwowości i śladów dawnej świetności w ramach „świata islamskiego” nadano duże znaczenie. Podjęta w tym kierunku działalność młodej władzy przyjęła wyraźne zabarwienie polityczne, w celu wyeksponowania okresów historycznych, ignorowanych – jej zdaniem – przez kolonizatorów francuskich. Działalność promocyjna skupiła się wokół dwóch problemów: początków islamu w Magrebie, okresu Zirydów i Hammadydów (VII–XII w.) oraz okresu walk z najeżdżącą w wieku XIX. Historia tych okresów jest dziś przedmiotem wnikli-

wych studiów, podejmowanych przez badaczy algierskich. Liczne publikacje, ukazujące się głównie w języku arabskim, wnoszą sporo informacji, poszerzających dotychczasową wiedzę¹. Zainteresowania historii Hammadydów zrodziły potrzebę ochrony pozostałości ich kultury materialnej, a szczególnie zabezpieczenia i restauracji zabytków architektury, wśród których najciekawszym zespołem jest niewątpliwie miasto-twierdza Kalá Beni Hamad. Założone w Górach Hodna (Dżebel Maadid) w 1007 r. przez Hammada, żyło 150 lat. Opustoszałe i zniszczone w połowie XII w., nigdy nie zostało odbudowane.

¹ Do ważniejszych publikacji badaczy europejskich należą: G. Marçais, *Recherches d'archeologie musulmane*, *Achir*. Revue Africaine, 1922; E. F. Gautier, *Le passé de l'Afrique du Nord*. Paris 1937; K. A. C. Creswell, *Early Muslim Architecture, Umayyads, early Abbasids and Tulunids*. Oxford 1952; G. Marçais, *L'architecture musulmane d'Occident*. Paris 1954; Ch. A. Julien, *Historie de l'Afrique du Nord*. Paris 1961; H. R. Idris, *La Berbérie Orientale sous les Zirides*. Paris 1962; L. Golvin, *Le Maghrib Central à l'époque des Zirides*. Paris 1957.

1. Kalá Beni Hammad, widok środkowej partii miasta od strony południowej (fot. T. Liniecki)

Do naszych czasów przetrwało wiele przykładów architektury średniowiecznej Algierii, lecz na ogół w stanie kompletnej ruiny. Kalá Beni Hammad, w przeciwieństwie do innych miast, zniszczonych przez narastającą zabudowę w czasach nowożytnych, zachowało się w całości pod grubą warstwą gruzu. Relikty zabudowy miejskiej sięgają często do wysokości drugiej kondygnacji lub znacznie wyżej (minaret i donżon Manar – fot. 1).

Od początku XX w. na terenie miasta prowadzone były wykopaliska archeologiczne przez Francuzów. W rezultacie przeprowadzonych prac odkryto ruiny trzech pałaców, meczetu i kilku innych obiektów jak: cysterny, mosty, mury obronne i bramy². Niestety, od kilku dziesiątków lat przygotowane w niewłaściwy sposób do ekspozycji relikty ulegają dalszej destrukcji. Podjęte przez Algierczyków starania o uratowanie zagrożonego zespołu Kalá Beni Hammad zaowocowały opracowaniem wytycznych konserwatorskich przez eksperta z UNESCO³. Przygotowany został także plan zawierający drobniagowe instrukcje organizacyjno-finansowe, dotyczące przyszłych prac zabezpieczających i badawczo-konserwatorskich. Obecnie zasadniczą kwestią jest realizacja tego planu. Jak dotąd, Algieria nie ma dostatecznej liczby własnych specjalistów z dziedziny konserwacji zabytków architektury, toteż korzysta z pomocy innych państw. Naturalną więc kolejną rzeczą było zaproponowanie Polakom udziału w pracach badawczo-konserwatorskich w Kalá Beni Hammad, jako że na „rynku algierskim” znani są od lat⁴.

12 sierpnia 1987 r. zawarto porozumienie pomiędzy PP Pracowni Konserwacji Zabytków i Agence Nationale d'Archeologie et de Protection des Sites et Monuments Historique, dotyczące współpracy w dziedzinie konserwacji zabytków. W myśl porozumienia powołano Polsko-Algierską Misję Archeologiczno-Konserwatorską, która działała w Kalá Beni Hammad od 16 października do 16 grudnia 1987 r. Ze strony polskiej w pracach misji brali udział: mgr Eligiusz Dworaczyński – archeolog, kierownik ekipy, mgr inż. arch. Marek Łukacz, mgr inż. arch. Tomasz Liniecki i mgr Halina Rojkowska – historyk sztuki. Prace badawczo-konserwatorskie misji skupiały się wokół trzech tematów: meczetu, muru obronnego i stratygrafii miasta.

Mecz et. Rozpoznano konstrukcje odkrytych przed wieloma laty murów i filarów, sporządzono szczegółową inwentaryzację rysunkową i fotograficzną oraz rozwarstwienie obiektu za pomocą odkrywek architektonicznych i sondaży archeologicznych. Opracowano także projekt zabezpieczenia i ekspozycji relikwów architektury.

Mur obronny. Przeprowadzone przez misję wykopaliska archeologiczne odsłoniły mur na długości ponad 70 m. Przeprowadzono inwentaryzację obiektu i wykonano projekt jego restauracji. W celu zaprezentowania Algierczykom sposobu prawidłowej realizacji robót murarskich, zrekonstruowano niektóre partie muru.

Stratygrafia miasta. W rezultacie wykonanych bez nadzoru konserwatorskiego prac ziemnych, związa-

nych z budową drogi na terenie miasta zabytkowego, nawarstwienia kulturowe na kilkusetmetrowej długości zostały przecięte. W okolicy meczetu, na odcinku ponad 70 m, na ścianach wykopu pod drogę widoczna jest pełna stratygrafia pionowa miasta. Wystające ze ścian wykopu mury i posadzki ulegają stałej destrukcji, sporządzono więc szczegółową dokumentację rysunkową i fotograficzną stanu obecnego. Polsko-Algierska Misja Archeologiczno-Konserwatorska pracować będzie 5 lat w sezonach trwających po 3 miesiące. W najbliższym sezonie przewiduje się kontynuację badań archeologiczno-architektonicznych meczetu i muru obronnego oraz prac murarskich związanych z ekspozycją tych obiektów.

mgr Eligiusz Dworaczyński

² L. de Beylié, *La Kalaa des Beni Hammad, une capitale de l'Afrique du XIe siècle*. Paris 1909; L. Golvin, *Recherches archeologiques á la Qalá des Bani Hammad*. Paris 1965.

³ A. Heinz, *La Qalá des Bani Hammad. Rapport technique*. Paris 1976; R. Hermann, *Rapport de Mission Qaláa des Beni-Hammad. Souvergarde de la Qaláa des Beni Hammad et du centre historique de Bejaia (UNESCO)*. Paris 1982.

⁴ W latach 1983–1986 specjaliści z PP Pracowni Konserwacji Zabytków realizowali prace badawcze, projektowe, konserwatorskie i budowlane na Cyta-deli w Algierze i Pałacu Ahmed Beja w Konstantynie.